

KÖZÉPOSZTÁLYOSODÁSI TENDENCIÁK VIZSGÁLATA A MAROSVÁSÁRHELYI FÉLSZIGET FESZTIVÁL RÉSZTVEVŐI KÖRÉBEN

Veres Valér

A középosztályosodás szociológiai jelensége Romániában összefonódik a polgárosodás jelenségével. A két fogalom viszonyának tisztázásához Angelusz–Tardos (1995) megközelítéséből indulunk ki, miszerint a „középrétegek” fogalma is igen eltérő szociális helyzeteket fog át. Akárcsak Romániában, Magyarországon a tipikus nyugati tendenciával szemben (ahol a hagyományos kispolgári középrétegekhez tartozók arányának csökkenésével az „új középrétegek” súlya növekedik, és a tartós gazdasági növekedés következtében összességében szélesedtek a középrétegek, ami az egész társadalom középosztályosodását vonta maga után). Angelusz és Tardos szerint a fehérgalléros új középréteg, jelentős részének az életvitele megrendült az 1990-es években. Mindez az állam gazdasági szerepvállalásának mérséklődése, valamint a gazdasági helyzet romlása miatt, esetenként veszélyeztetve e réteg tagjainak egzisztenciális biztonságát is. „Ha kissé paradox módon hangzik is, de a fentiek alapján igaz lehet, hogy a „régiközéprétegek” térhódítása nem volt olyan mértékű, hogy kompenzálta volna az „új középrétegek” (és a „fél-kispolgárság”) lesüllyedését.” (Angelusz–Tardos 1995). A középosztályosodás térhódítását a szolgáltatói szektor térnyerésével és az ipari munkásság arányának értelemszerű csökkenésével hozhatjuk összefüggésbe. Románia nagy késésben van a szolgáltatói szektor kiépülése terén. 2002-ben még a szolgáltatásban foglalkoztatottak 38,1 százalékos aránya messze elmaradt a nyugati szomszédos országokhoz képest, ahol ez az arány 50 százalék fölött van (Veres 2005:116). Az országba érkező nagy volumenű külföldi tőke, és az Európai Unióhoz való csatlakozással járó szerkezeti reformok azonban az évtized második felére Romániában is jelentős mértékben fejlesztették a szolgáltatói szektort. A polgárosodás folyamata az individualizáció térhódításának sajátos aspektusaként fogható fel, és mint ilyen, elválik a foglalkozás szerinti középrétegek bővülési folyamatától.

Az ifjúság középosztályosodásának kérdését a szociológiai szakirodalom az ifjúsági korszakváltás jelenségén keresztül ragadja meg. Mind az ifjúsági korszakváltás, mind pedig a középosztályosodás feltételei a polgári-liberális demokrácia, illetve a jóléti szociális piacgazdaság kiépülésében jelölhetők meg. E fel-

tételek között lehetővé válik a fiatalok önálló ifjúsági (fogyasztói és polgári) státusának kialakulása, megvalósulhat a fiatalok individualizációja.

Chisholm és Watts rámutatnak, hogy az ifjúsági korszakváltás nem érvényesül egyformán minden ifjúsági csoport esetében. Az individualizációnak különböző változatai figyelhetők meg. Chisholm négy valószínű scenárió (a munkanélküliség, a szabadidő megnövekedésének scenárióját, a foglalkoztatási, illetve a munka-scenárió) említi (Chisholm 1992:62-63). Ezek megnyilvánulási formáit közép-európai kontextusban térségünkben Gábor Kálmán kutatta részletesen (ld. Gábor 1996, 2000, 2004, 2005a).

Zinnecker (aki szerint a hatdimenziós, bourdieui ihletésű osztály-specifikus ifjúságelemzési modellje értelmében osztályonként más és más ifjúsági habitus alakul ki) alapján azt mondhatjuk, hogy az ifjúsági korszakváltás scenáriói osztály-specifikusak, azaz minél magasabb társadalmi státussal rendelkezik a származási család, annál nagyobb az esélye a fiatalnak arra, hogy szabadidős szerepet játszasson. A alacsony státusú családból származó fiatal számára pedig inkább a munkanélküliségi szerep a valószínűbb. Magas státussal tehát inkább a szabadidős scenárió, alacsonyabb státussal pedig a munkanélküliségi scenárió jár együtt. A közepes tőkevolumen birtokló kispolgárságból származó fiatalok körében az ifjúsági életszakasz a képzési karrier idejére korlátozódik, és nem adódik lehetőség olyan mértékű autonómia kialakítására, mint amilyent a felső rétegből származók meg tudnak engedni maguknak (Zinnecker 1993).

A fenti szerzők elméleteinek kombinációjára alapozva a progresszív individualizáció forgatókönyv a szabadidős szereppel, a regresszív individualizáció pedig a munkanélküliségi szereppel rokonítható. Míg az első scenárió értelmében az ifjúsági életszakasz „hosszú-gyeplőre eresztett”, a másodikban a több szempontból is veszélyeztetett ifjúsági életszakasz jellemző. Az első a középosztályosodás, a második a leszakadás társadalmi folyamataival hozható kapcsolatba.

Felvetődik azonban az a kérdés, hogy Romániában hogyan lehetséges osztályspecifikus alapon ki- vagy újratermelődni a

középosztályi ifjúsági habitusnak, amikor még az 1990-es években alig beszélhetünk egy – a lakosság 10 százalékát tömörítő jövedelmi középosztályról (lásd Chiribucă–Comşa 1999).

A választ Beck írása alapján adhatjuk meg, aki a posztindusztriális társadalmakban a hagyományos társadalmi reprodukciós és mobilitási sémák működését összekapcsolja az individualizáció kiteljesedésével (Beck 1997), amelynek következtében a fiatalok középosztályosodását az egyéni életutak sokfélesége, az individualizálódott lehetőségek kibővülésében valósulhat meg.

A hidegháború végével a volt Szovjetunió és a nyugati demokráciák között elterülő térség országai kisebb-nagyobb fáziskülönbségekkel olyan strukturális változásokon mentek át, amelyek sok esetben eltértek a nyugati modernizáció klasszikus forgatókönyvétől, gondolunk a menedzserkapitalizmus jelenségére (ld. Eyal–Szelényi–Towsley 1999), de ez az átmenet, összekapcsolódva az Európai Unióhoz való csatlakozás külső és belső kényszerével, megteremtették az ifjúsági korszakváltás feltételeit ezekben az országokban, így Romániában is. E folyamat során az ifjúság önálló társadalmi csoporttá, réteggé válik, az ifjúsági kultúra, szabadidőipar pedig felértékelődik (vö. Gábor 1996, 2004). Gábor Kálmán és társai rámutatnak a 2005. évi Sziget-kutatás alapján, hogy Magyarországon „napjainkra az ifjúsági korszakváltás megtörtént és egy új fiatal középosztály alakult ki. Az új fiatal középosztály megjelenését mutatja, hogy az elmúlt fél évtizedben a Sziget társadalma nemek és életkor szerinti összetételében átalakult. A nemek arányában 2005-re kiegyenlítődés figyelhető meg: a férfiak korábbi csaknem kétharmados aránya 50,6 százalékra csökkent, azaz a nemek aránya mára kiegyenlítődött” (Gábor et al. 2006).

Ismeretes, hogy Erdélyben, az államszocializmus végének eltérő története és a romániai rendszerváltás sajátosságai között indultak be azok a társadalmi folyamatok, amelyek az ifjúsági korszakváltás társadalmi feltételeit megteremtették. Értékeléseink szerint Romániában a magyarországi folyamatokhoz képest valamivel később, az 1990-es évek második felében indult be az ifjúsági korszakváltás, ez pedig jelenleg is zajlik, még nem zárult le. A továbbiakban azt fogjuk megvizsgálni, hogy az ifjúság körében zajló társadalmi változások jelentik-e Erdélyben is egy új, fiatal középosztály kialakulását, és ha igen, ez a folyamat 2005-2006-ban milyen fázisban volt a nyugati szomszédainkhoz képest. Azt próbáljuk megvizsgálni, hogy a polgári, fogyasztói, jövedelmi, kommunikációs státus, valamint kulturális fogyasztás egyes dimenziói szerint milyen sajátosságok állapíthatók meg a Felsősziget Fesztiválon résztvevő erdélyi magyar fiatalokat illetően.

A kutatás fő empirikus alapját a 2005., illetve 2006. évi Felsősziget-fesztiválon végzett reprezentatív kérdőíves vizsgálatok képezik. A (két nyelven szerkesztett) kérdőív segítségével 2005-ben 645 fős, 2006-ban 932 fős mintán történt adatfelvétel¹.

Társadalmi háttér és középosztályosodás · Abból indulunk ki, hogy a társadalom középosztályosodása nagy mértékben megváltoztatja a fiatalok társadalmi helyzetét és életmódját. Az életmód változásának fő meghatározója az oktatás expanziója,

amely értelmében felértékelődik és szélesebb rétegekre kiterjed az iskoláztatás. E folyamat több szempontból is hozzájárul a fiatalok önállósodásához, jelentve a szülői házból való elköltözést, a párválasztás önállóságát stb. (Gábor 2000:27–36).

A fiatalok társadalmi háttére Zinnecker (1993) szerint döntő szerepet játszik a középosztályosodási folyamatban, Beck szerint viszont ez jelentős mértékben relativizálódik, mivel „a szubkulturális osztályidentitások fokozódó mértékben elenyésznek, a „rendi” színezetű osztályhelyzet hagyománya elvész, és megindul az élethelyzetek és életutak diverzifikálódása és individualizálódása” (Beck 1997:420).

A Felsősziget Fesztiválon 2005-ben résztvevők szülei inkább közép- és felsőfokú iskolai végzettséggel rendelkeznek. Pontosabban, az apák 42 százaléka középfokú iskolai végzettséggel rendelkezik, a felsőfokú iskolai végzettségű apák aránya (44%) viszont messze meghaladja a romániai átlagot, ami alig haladja meg a 7 százalékot. Az anyák iskolai végzettsége esetén az arányok hasonló tendenciát mutatnak, 52 százalékos a középfokú, 37 százalékos a felsőfokú iskolai végzettséggel rendelkezők aránya, ez pedig ugyancsak messze az országos átlagnépesség körében felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya fölött van (2. táblázat). Mindkét szülő részéről azonban az egyértelműen kirajzolódik, hogy az országos össznépesség iskolázottsági szintjéhez képest, ahol a közép- és felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya összesen 30 százalék körül mozog, a Felsősziget-lakók családi háttére lényegesen iskolázottabb, kulturális értelemben „középosztályosabb”, és ez 2006-ra még jobban kihangsúlyozódik.

Iskolázottsági szint	Az apa legmagasabb iskolai végzettsége		Az anya legmagasabb iskolai végzettsége	
	2005	2006	2005	2006
Középfokúnál alacsonyabb	13,5	3,2	10,7	4,0
Középiszkola	42,0	40,3	51,8	44,4
Felsőfokú végzettség	44,5	56,5	37,5	51,6
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0

1. táblázat. A szülők legmagasabb iskolai végzettsége (%).

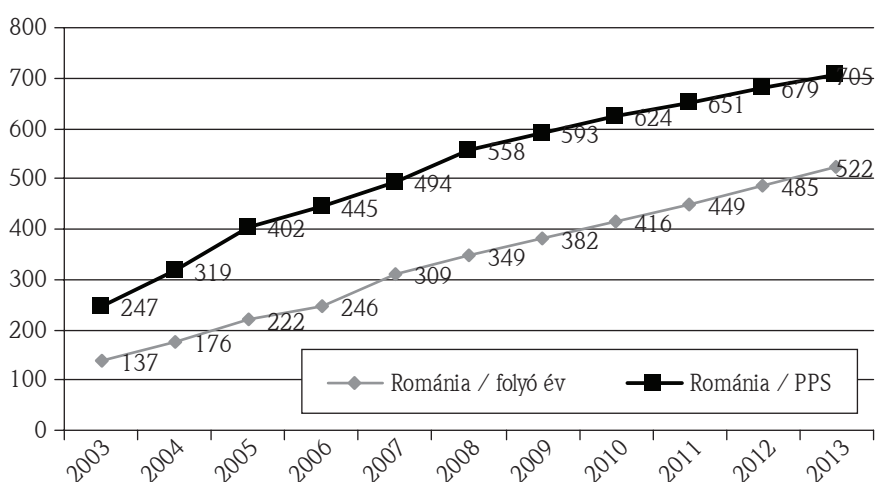
A szülők, foglalkozásuk szempontjából elsősorban szellemi foglalkoztatottak. Az apa foglalkozása esetében 38 százalék a szellemi foglalkoztatott, az anyák esetében pedig ez az arány 52 százalék. A szülők körében a további legnagyobb arányt a fizikai foglalkozásúak jelentik. Az apáknak 2005-ben mintegy 30, 2006-ban már 35 százaléka, az anyáknak 2005-ben 24, 2006-ban pedig 26 százaléka fizikai munkát végző alkalmazott. Továbbá az apák körében 2005-ben 24 százalékos a önálló vállalkozók, tulajdonosok, résztulajdonosok aránya, és 19 százalék ez az anyák körében. Végül 2005-ben 7,5 százalékos a vezető beosztású alkalmazottak aránya az apák körében, az anyák körében pedig ennek hozzávetőleg a fele (3,8%), ám 2006-ra a vezető szülők gyermekeinek aránya több, mint duplájára növekszik a Felsőszigeten az előző évhez képest.

Foglalkozási státus	Az apa foglalkozása		Az anya foglalkozása	
	2005 (N = 558)	2006 (N = 932)	2005 (N = 547)	2006 (N=931)
Önálló vállalkozó, tulajdonos, résztulajdonos	23,8	17,6	19,0	14,4
Fizikai munkát végző alkalmazott	30,5	35,2	24,3	26,4
Szellemi foglalkoztatott	38,0	32,4	51,7	50,0
Vezető beosztású alkalmazott	7,5	14,8	3,8	8,1
Háztartásbeli	0,2	0,0	1,1	1,0
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0

2. táblázat. Mi (volt) a szüleid / nevelőszüleid (legutolsó) foglalkozása? (%)

A két év alatt a szülői foglalkozási struktúrában végbement változások nem tudni még, hogy egy trend kirajzolódását vetítik előre, vagy csupán a véletlenszerűség hullámszerűségének tudható be. De elvileg az alacsonyabb státusú munkát végző szülők gyermekeinek nagyobb arányú megjelenése az új ifjúsági középosztály bővülését is jelentheti az oktatási expanzió talaján fogva. Az adatok szerint tehát a Fél-sziget-látogatók túlnyomó többsége „középosztálybeli” származásúnak tekinthető. A tendencia hasonlít a magyarországi fesztiválózó körében Gábor Kálmán által megfigyelt folyamathoz (Gábor 2000, 2006).

Munkaerőpiaci helyzet és jövedelmi viszonyok · A társadalom középosztályosodásának egy fontos alapfeltétele a családok anyagi helyzetének javulása. A piacgazdaság kiépülésével Romániában csupán egy szükséges, korántsem elégséges feltétele teljesült a középosztályosodásnak. A jóléti társadalom kiépülése még alig kezdődött el. A jövedelmek nagyarányú növekedése azonban a 2000-es évek folyamán előre vetíti a középosztályosodás további feltételeinek kiteljesedését. Kiindulópontként vizsgáljuk meg, hogyan alakult, illetve hogyan fog alakulni a román Országos Prognózisbizottság² adataiból kiindulva a romániai nettó átlagjövedelem euróban kifejezve 2013-ig.

1. ábra. Havi nettó átlagkeresetek alakulása Romániában, 2003–2013 között.
Forrás: INS, CNP, nyers előrejelzési adatok alapján számolt saját becslés.

Az 1. ábrán megfigyelhetjük, hogy amíg 2003-ban a romániai nettó átlagjövedelem még a PPS értéken számolt 250 eurót sem érte el, addig 2006-ra már 445 euróra emelkedett (ami az éves magyarországi érték mintegy 75 százalékát jelentette), az előrejelzések szerint pedig 2007-re a romániai átlagjövedelmek elérik az 500, majd 2008-ban pedig az 550 eurót. Románia vásárlóerőben kifejezett jövedelmi szint-emelkedése mutatja, hogy megteremtődtek az anyagi feltételek az új ifjúsági középosztályi életvitel kialakításához. A fizikai foglalkozású családokból származók számára a középosztályosodás alternatívája azáltal válik lehetővé, hogy a társadalom általános kere-

seti, jövedelmi szintje emelkedik, egyre több olyan fogyasztási cikk válik elérhetővé, ami a középosztályi életmódhoz való tartozás státuszjelzője.

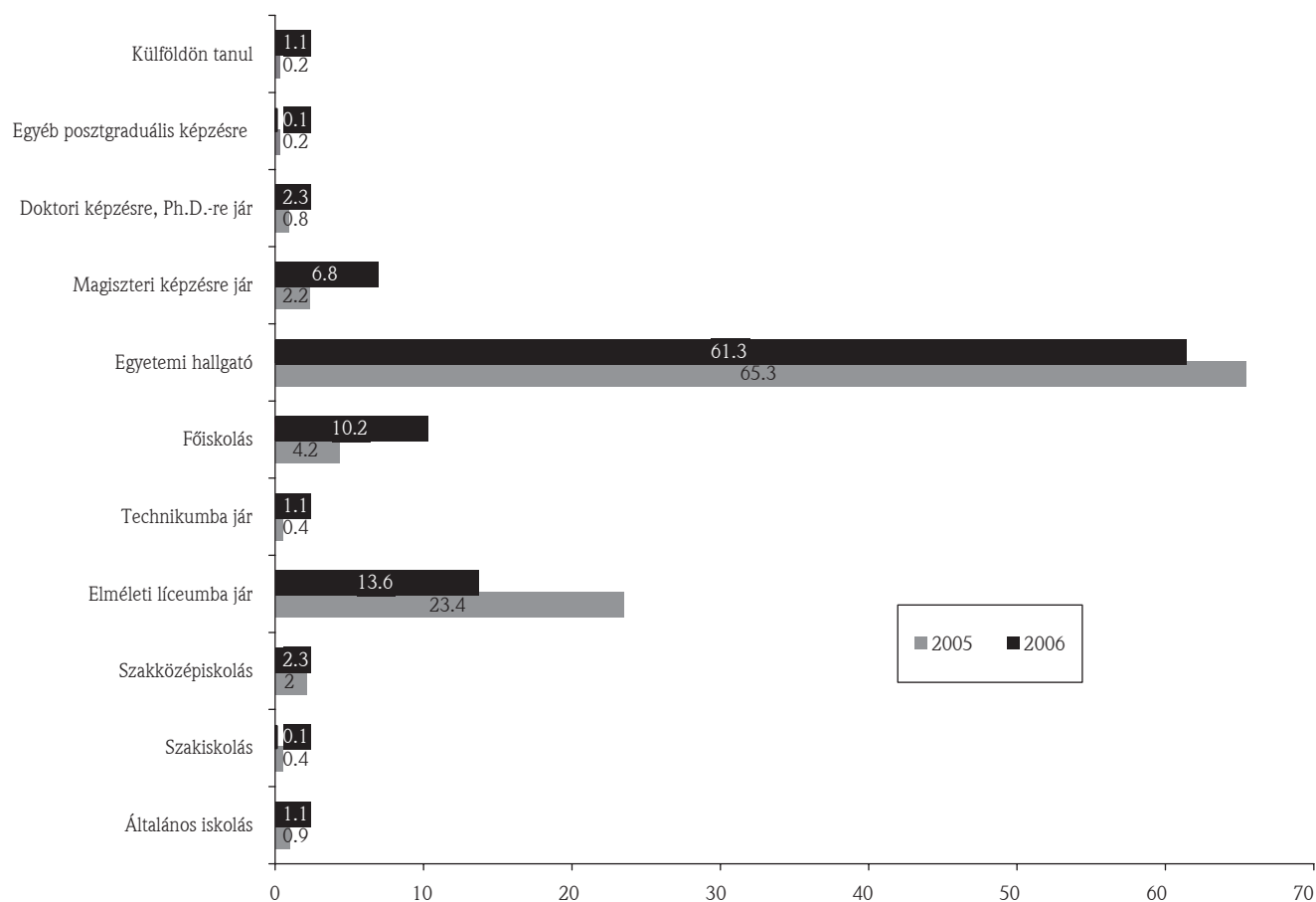
Az ifjúsági korszakváltás egy fontos velejárója az iskolában, tanulással eltöltött életszakasz meghosszabbodása. Ezt mutatja a fesztiválózó munkaerőpiaci helyzete, miszerint közel kétharmaduk (65%) tanulmányokat folytat, és egyötödük (20%) dolgozik, közel egytizede (14%) dolgozik és tanul, míg alig 1 százalékuk munkanélküli, illetve inaktív. A tanulás és a munka kombinálása a Beck-i értelemben vett életutak diverzifikálódásának jó példája.

Munkaerőpiaci helyzet	Válaszok (%)	
	2005 (N = 643)	2006 (N = 932)
Tanul	64,9	66,7
Dolgozik	20,4	30,5
Dolgozik és tanul	13,8	*
Munkanélküli, inaktív, egyéb	1,0	2,8
Összesen	100,0	100,0

3. táblázat. A fesztiválózó munkaerőpiaci helyzete.
*2006-ban a kettős tevékenység regisztrálása elmaradt, ez lényegében megegyezik a korábbi év adatával.

Az oktatási intézmények látogatása révén az ifjúsági életszakasz autonómiája növekszik; az oktatás általánosodása, tömegesedése és a tanulási időszak meghosszabbodása által a fiatalok külön polgári státusra tesznek szert.

A tanulmányukat folytató Felsőfokú Fesztivál résztvevők nagy része egyetemi hallgató: 2005-ben 65 százalékuk egyetemen tanul, valamivel több, mint egynegyed (23%) elméleti líceumba jár. A hátramaradó 8 százalék megoszlik a többi tanulmányi forma között (külön-külön egyik tanulmányi forma aránya sem haladja meg a 3 százalékot, csupán a posztgraduális programok összevonása esetén létrejövő kategória éri el 3 százalékos arányt). A tendenciák 2006-ra sem változnak, mindössze néhány százalékkal módosulnak az eloszlások.

2. ábra. A fesztiválózó tanuló fiatalok tanulmányi formák szerinti eloszlása (N2005 = 505, N2006=932).

Az anyagi helyzetet illetően elmondható, hogy 2005-ben a családok havi nettó jövedelmének valamivel több mint fele az 5 000 000 és 15 000 000 régi lej között található. 17, illetve 18 százaléka a jövedelmeknek 15 000 000 és 20 000 000 régi lej között, illetve e fölött található. Végül pedig a családok 11 százaléka élt 5 000 000 lej alatti jövedelemből 2005-ben.

Pénzösszeg (ROL)	%	
	2005	2006
1 – 5000000	11,1	5,1
5000001 – 10000000	27,8	22,7
10000001 – 15000000	25,7	35,8
15000001 – 20000000	17,3	30,3
20000000 +	18,1	26,0
Összesen	100,0	100,0

4. táblázat. A család/háztartás nettó jövedelme (N2005 = 486, N2006=929).

A Fél-sziget-látogatók családi havi átlagjövedelme 2005-ben mintegy 16 700 000 régi lej, 2006-ban pedig 18 780 000 régi lejre emelkedett (kb. 521 EUR folyóértéken és 940 EUR PPS értéken) ami ugyancsak megerősíti a középosztályi jelleget, hiszen ez az összeg kissé meghaladja a 2006. első félévi átlagos havi nettó átlagkereset kétszeresét (kb. 17 100 000 régi lej).

Az országos szinten is változó jövedelmi viszonyok kontextusában érthető, hogy a fesztiválózó fiatalok anyagi helyzete is javul, és a középosztályosodási jelenséget erősíti, hogy jövedelmi szempontból is az országos átlag fölötti kereseti viszonyokkal rendelkeznek.

Az egy főre eső havi nettó jövedelem eloszlása a következőképpen alakul: 2005-ben háztartások 45 százaléka esetén az egy főre eső jövedelem 2 500 000 és 5 000 000 régi lej között található, 2006-ra ez 17 százalékra csökken. A háztartások közel egynegyedében egy főre 2005-ben 2 500 000 régi lej alatti, 13 százalékánál pedig 5 000 000 és 7 500 000 régi lej közötti összeg, 8 százalékában pedig 7 500 000 és 10 000 000 régi lej jut, ezek az arányok 5 millió régi lej fölött néhány százalékkal emelkedtek 2006-ban. A 10 000 000 régi lej fölötti egy főre eső jövedelemmel rendelkező háztartások aránya emelkedett a legtöbbet, a 2005. évi 7-ről 12 százalékra. A háztartásokon belüli egy főre eső nettó jövedelmek átlaga 2005-ben hozzávetőleg 5 300 000, 2006-ban pedig 6 359 000 régi lej, ez 20 százalékos nominál-növekedést jelent (a 2006. évi 5% körüli inflációs ráta alapján is 15%-os reálnövekedés), mutatva azt, hogy az erdélyi középosztályosodó fiatalok családjainak bevétele valóban érzékeli a nagymértékű romániai gazdasági fejlődés jövedelemnövelő hatásait.

Pénzösszeg (ROL)	Pénzösszeg (EUR*)	2005 (%)	2006 (%)
[1 – 2500000]	[1 – 74]	26,0	17,1
(2500000 – 5000000]	(74 – 147]	45,4	42,1
(5000000 – 7500000]	(147 – 220]	13,3	18,8
(7500000 – 10000000]	(220 – 294]	8,2	10,0
10000000 fölött	294 fölött	7,1	12,0
Összesen		100	100

5. táblázat. Egy főre eső, havi nettó jövedelem (ROL, %, N2005 = 465, N2006 = 649).

*Az EUR 2006. év végi átváltási értéken számolva.

A jövedelmi decilis értékeket elemezve 2006-ban megfigyelhetjük, hogy a fiatalok családjainak egytizede havi 7 millió alatti összegekből élt, 20 százalékuk 7 és 10 millió közötti összegből élt, a felső decilis értéke pedig 30 millió lej, az alsó decilis háromszorosa. A különbségek kisebbek, mint az össznépszerű decilis értékei esetében, ami jól mutatja, hogy jövedelmileg is egymáshoz viszonylag hasonló helyzetben lévő ifjúsági rétegről van szó (lásd a mellékletet).

Fogyasztói és kommunikációs státusz a Fél-szigeten · Az ifjúsági korszakváltás forгатókönyve által alakuló középosztályosodás egy másik összetevője a fiatalok saját fogyasztási javakkal való ellátottságának emelkedése (szórakoztatóipar, illetve járműiparhoz kapcsolódó termékekkel való ellátásával). A fiatalok fogyasztói és a szórakoztató ipar, (divat és sportcikkek, kulturális, szabadidő szolgáltatások), a járműipar egyre fontosabb fogyasztóivá válnak. E javak és szolgáltatások eléréséhez a fiataloknak megfelelő jövedelemmel kell rendelkezniük saját felhasználásra. A Fél-sziget-fesztiválózó 72 százaléka rendelkezik olyan pénzüsszeggel, amellyel önállóan gazdálkodik. A résztvevők átlagban 16 éves korukkal kezdődően rendelkeznek ilyen pénzüsszeggel. A válaszadók 68,5 százalékának egyetlen (szülői vagy saját), 31,5 százalékának pedig két (szülői és saját) forrásból áll rendelkezésére egy olyan pénzüsszeg, amellyel önállóan gazdálkodik.

Források	2005 (%)
Szülői forrásból	27,8
Saját forrásból	40,7
Mindkét forrásból	31,5
Összesen	100

6. táblázat. Milyen forrásból rendelkezel ezzel a pénzüsszeggel? (N2005 = 432).

A szülő(k)től vagy szülő(k) után kapott pénzüsszeg átlagban 3 000 000 régi lej, a saját forrásból származó pénzüsszeg pedig ennek kevéssel alacsonyabb, mint a kétszerese. A legtöbb esetben mindkét forrás esetén a kérdezettek 2005-ben 2 500 000 régi lej alatti összeggel rendelkeznek. Ezt a kategóriát a 2 500 000-5 000 000 régi lej között mozgó összeggel rendelkezők követik 31, illetve 25 százalékkal, majd csökkenő sorrendben a 5 000 000-7 500 000 régi lej közötti összeggel rendelkezők kategóriája következik 7, illetve 10 százalékkal. Míg a továbbiakban a szülői forrásból származó pénzüsszeggel rendelkezők aránya a pénzüsszeg nagyságával fordított arányban egyenletesen csökken, addig a saját forrásból származó pénzüsszeggel rendelkezők aránya csökken, majd újból megnő.

Így például, míg a 7 százalékról 3, majd 1 százalékra csökken a szülői forrásból származó pénzüsszeggel rendelkezők aránya, addig 10 százalékról 8, százalékra csökken, majd újból 10 százalékra nő a saját forrásból származó pénzüsszeggel rendelkezők aránya a három felső kategória esetén. Ez utóbbi tendencia figyelhető meg az összesített pénzüsszeg szerinti is.

Jövedelmi kategóriák2005	Szülői / szülő(k) utáni pénzösszeg (N = 256)	Saját forrásból származó pénzösszeg (N = 312)	Összesen (N = 432)
[1 – 2500000]	56,3	45,8	35,2
(2500000 – 5000000]	31,6	25,3	31,3
(5000000 – 7500000]	7,4	10,3	15,3
(7500000 – 10000000]	3,5	8,3	8,8
10000000 +	1,2	10,3	9,5
Összesen	100,0	100,0	100,0
Átlagok (ROL)	2.983.379	5.869.071	6.006.701

7. táblázat. Havi átlagban jelenleg mekkora ez a pénzösszeg(2005)? (%)

A fesztiválózó a belépőjegy mellett különböző összegeket költöttek el naponta a Fél-szigeten, 2005-ben 100 000 régi lej alatti összeget költ 23,4 százalékuk, 100-200 000 lej közötti összeget költött a résztvevők 34,7 százaléka, 200-300 000 lejt költött 20,3 százalékuk, a fiataloknak a fennmaradó közel 22 százaléka pedig 300 000 régi lejnél nagyobb összeget költött el a egy nap átlagosan a Fesztivál ideje alatt. Ha összehasonlítjuk, hogy ez mekkora részét tette ki egy átlagos este elköltött összegnek, akkor megfigyelhető, hogy azt némiképp meghaladja, de a kiadások nagyságrendjének struktúrája nem tér el lényegesen. A 100.000 lej alatti csoportba többen kerülnek mintegy 12 százalékkal, de különben hasonló a kiadások szerkezete. A 2006. évi értékek arányosan 15-20 százalékkal nagyobbak, de nem változik a tendencia.

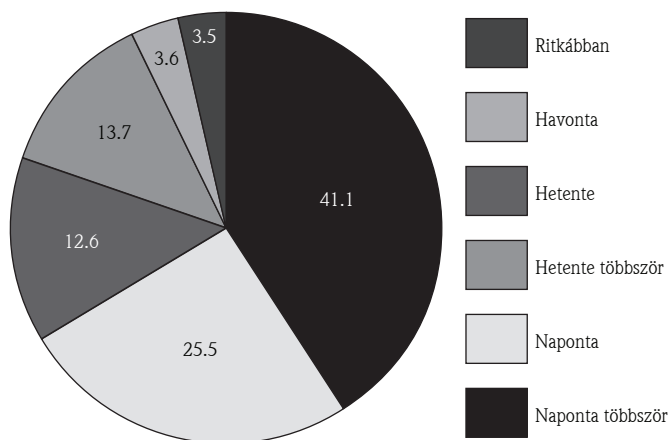
A fesztiválózó fiatalok fogyasztási struktúrája lényegesen eltér az ország népességének fogyasztási struktúrájától. Amíg a felnőtt társadalom a jövedelmének mintegy 35-40 százalékát élelmiszerre költi, addig a fesztiválózó fiatalok családjainak jövedelme 2006-ban lehetővé teszi, hogy csupán a költségek átlagosan 17,4 százalékát költse erre a célra. A lakásfenntartás is elmarad az országos átlag 20 százalék körüli értéktől, 17,6 százalék lévén, így a kiadásaik legnagyobb tétele a szórakozás és kulturális rendezvényeken való részvétel 23,3 százalékkal, ezt követi az utazásokra fordított költségek 14,9, ruházatra pedig 14,1 százalékkal. A testápolásra, könyvekre és sportra fordított összegek aránya is jól mutatja, hogy az erdélyi fesztiválózó fiatalok zöme a középosztályi életmódra jellemző fogyasztási szokásokkal rendelkezik: kiadásaik 66 százalékát az alapkiadásokon (élelmiszer, lakás) felüli költségek képezik, amíg az alsó osztálybeliek számára az alapkiadások képezik a kiadások 70-80 százalékát.

Költségtípus	Átlag	Százalékban	Szórás
Élelmiszerre	1051164	17,4	1757819
Ruházatra	852325.5	14,1	1334072
Lakás és fenntartása	1009557	16,8	1765888
Szórakozásra, kulturális célokra	1405359	23,3	2465637
Utazásra	895061.9	14,9	2833862
Sportolásra	231819.9	3,8	1166894
Testápolásra	319665.4	5,3	906704
Könyvekre	262115.7	4,3	842358,6
Összesen átlagban	6027068	100,0	?????

8. táblázat. Mennyit költöttél az alábbiakra átlagosan egy hónapban az elmúlt fél év során (2006)?

E fesztiválózó fiatalok kis részének (11,5 %) van autója, és valamivel többnek saját lakása (12,7%), e kategória átlagosan idősebb, és szülei között nagyobb arányban vannak vállalkozók.

A fiatalok kommunikációs státuszának kialakulása a új középosztályosodás egyik fontos státuszjelző kritériuma. A Sziget-fesztiválózókhöz arányát kissé meghaladva (ahol 2005-ben 90 százalékuk használt internetet³⁾ 2006-ban a Fél-sziget látogatóinak 98,6 százaléka szokott internetezni, tehát hozzátartozik a mindennapi életvitelhez ez a kommunikációs forma. A fiatalok többsége naponta internetezik, 1 százalékuk akár többször is. Az internetezés gyakorisága az alábbi ábrán jól mutatja, hogy valóban hozzátartozik a fiatal középosztálybeli életformához a lehetőleg naponta történő tájékozódás, kommunikáció internet segítségével.

3. ábra. Milyen gyakran szokott internetezni? (N2006 = 932).

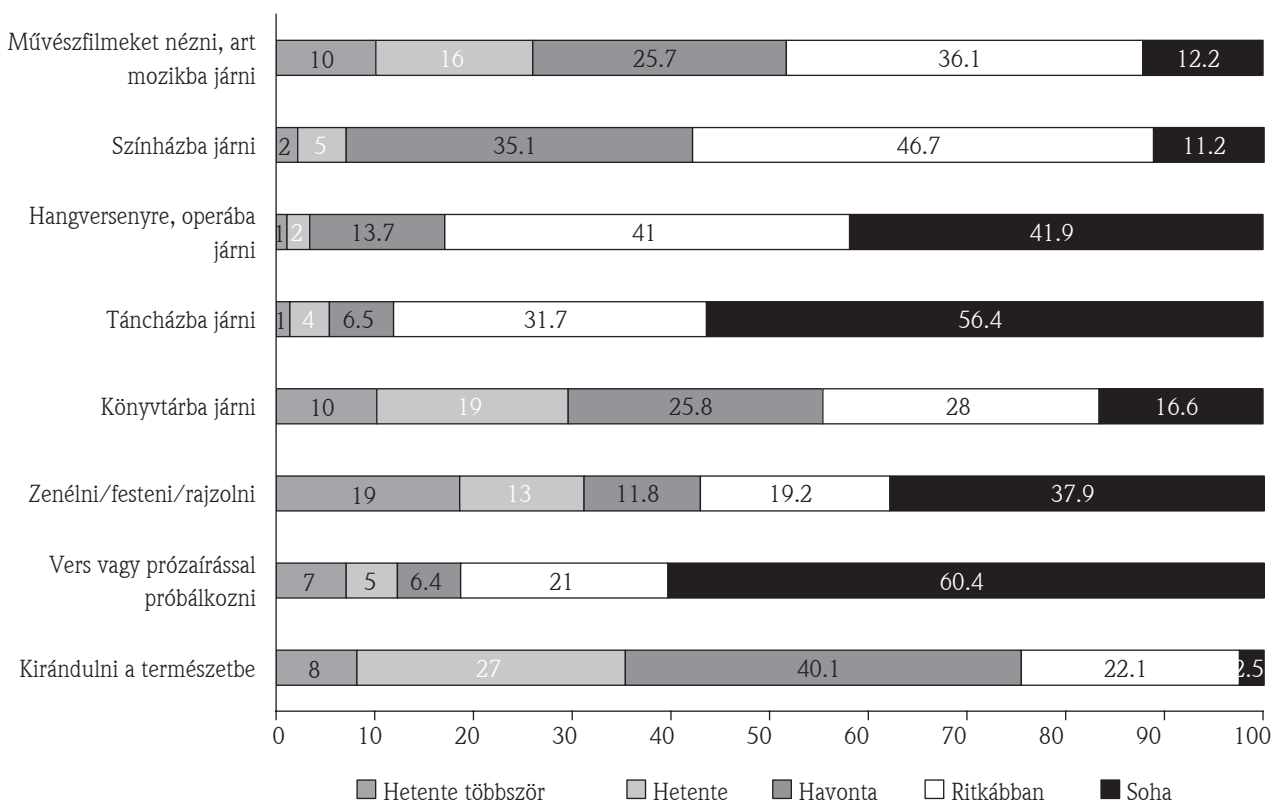
A fesztiválózó fiatalok fogyasztói profilját, illetve kommunikációs eszközökkel való ellátottságát elemezve megfigyelhető, hogy a mobiltelefonnal való ellátottság gyakorlatilag teljes körű, más kommunikációs eszközöket is birtokol legalább kétharmaduk: számítógépe 65,3 százalékuknak, mobiltelefonos internethozzáférése 78,2 százalékuknak, számítógépes internet kapcsolata pedig 58,5 százalékuknak van, ami, tekintve ezek kiegészítő funkcióit azt mutatja, hogy a Magyarországon és Nyugat-Európában megfigyelhető trendek az erdélyi középosztálybeli fiatalok körében is fennállnak a kommunikációs státusukat illetően.

Elektronikai cikkek	Van	Nincs
Mobiltelefon	97,7	2,3
Internet mobiltelefonon keresztül (WAP)	78,2	21,8
CD-lejátszó	89,9	10,1
Személyi számítógép	65,3	34,7
Számítógépes internet	58,5	41,5
Digitális kamera	39,3	60,7
Házimozi berendezés	13,9	86,1
Plazma TV	4,4	95,6

9. táblázat. *Technikai eszközök saját használatban (N2006 = 932).*

Kulturális státusz és szabadidő-szenárió · A fesztiváló fiatalok kulturális fogyasztási szokásai összetettek. A hagyományos, bourdieui értelemben vett „legitim középosztályi” kultúrát megjelenítő intézmények látogatása csak egy kisebb

részük körében gyakoribb: színházba 42 százalékuk, hangversenyre, operába pedig csupán 17 százalékuk jár havonta vagy gyakrabban, bár ez utóbbinak oka az elérhetőség is, mert opera vagy filharmónia csak a nagyvárosokban érhető el (Kolozsvár, Brassó, Temesvár). Zenélni, festeni, rajzolni szokott 43 százalékuk, vers vagy prózaírással foglalkozik 18 százalékuk havonta vagy gyakrabban. Könyvtárba legalább havonta a megkérdezetteknek mintegy fele jár, ez pedig az iskolai ifjúsági életszakasz sajátos következménye is. A „legitimálható” kulturális tevékenységek⁴ kedveltebbek, művészfilmeket nézni, mozizni az 52 százalékuk, táncházba 12 százalékuk jár havonta vagy gyakrabban. A természetbe való kirándulás a legáltalánosabb, a fiatalok háromnegyede szokta havonta vagy gyakrabban így tölteni szabadidejét. Kétségtelen, hogy az ország össznépeségéhez képest a fesztiválózó szabadidő-eltöltési szokásai sokkal nagyobb mértékben követik a középosztályi mintákat, mint az ország vagy Erdély össznépesége, ám korántsem mondható el az, hogy egységes kulturális profil jellemezné őket.

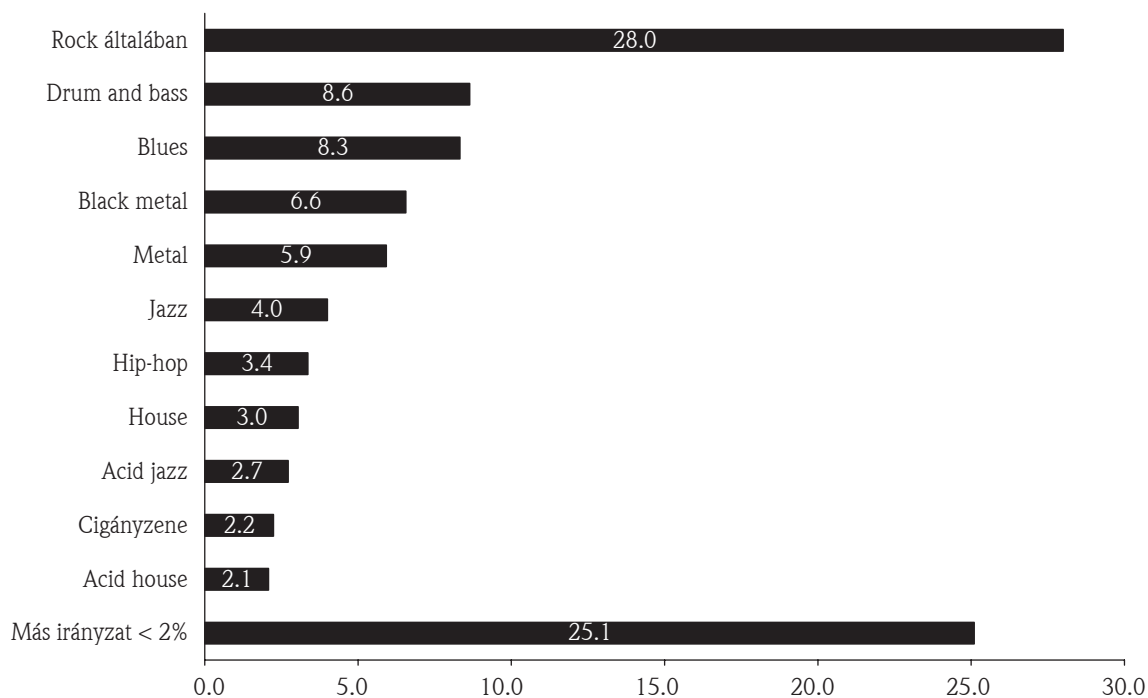
4. ábra. *Kulturális-szabadidős tevékenységek gyakorisága (2006, N = 932).*

A különbségek nem szignifikánsak a 2005. és 2006. évi fesztiválózó kulturális-szabadidős tevékenységeinek gyakoriságát illetően.

Zenei ízlés szempontjából a Fél-sziget résztvevői erősen heterogének, nehéz besorolni egy domináns ízléstípusba. A kedvenc zenei irányzatra vonatkozó kérdésre adott válaszok erősen szóródnak. Éppen ezért az első és legnagyobb a kvázi „vegytiszta” rock zenét kedvelők kategóriája (28%). A száza-

lékos eloszlás nagyságrendje szerint egy összevont kategóriába tartoznak, azok, akik 2 százaléknál kevesebben voltak egy adott irányzat követőiként.

A rock kategóriát követi a drum and bass, blues-rajongók egyenként 8 százalékos aránnyal, majd a black metal és heavy metal kedvelői 7, illetve 6 százalékos aránnyal. További 4, illetve 2 százalék közötti kategóriák a jazz, hip-hop, house, acid jazz, acid house irányzatok kedvelőit képviselik (lásd az 5. ábrát).

5. ábra. Melyik a kedvenc zenei irányzatod? (2005, N = 625).

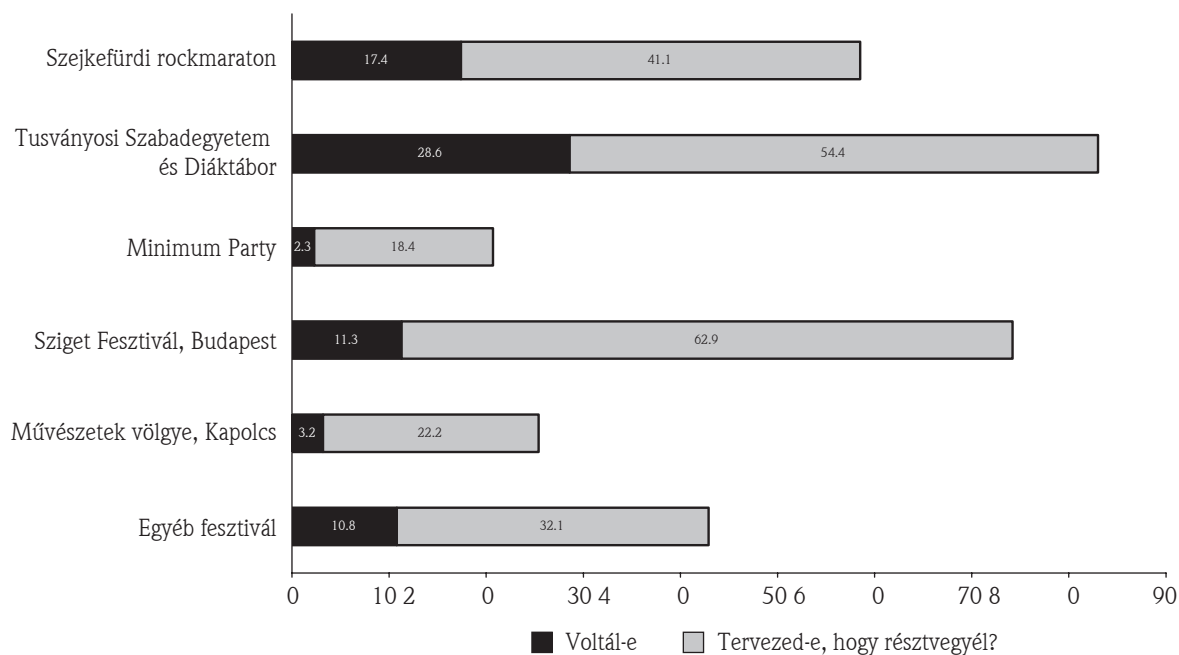
A Félisziget Fesztivál zenei kínálata 2005-ben a résztvevő fiatalok 67,5 százalékának nagyon fontos, és további 28 százalékának fontos, és összesen 90 százalékuk inkább vagy teljesen elégedett a zenei kínálattal: ebből 30 százalék teljesen elégedett és 60 százalék pedig inkább elégedett, kevesebb, mint 8 százalék mondta, hogy inkább elégedetlen, 1 százalék alatt vannak a teljesen elégedetlenek (a 2006. évi válaszok – egyébként hasonló – eloszlását és a „más irányzat” válaszok részletes felbontását lásd a Kiss–Plugor–Szabó (2006) jelen lapszámban megtalálható tanulmányában).

A kulturális-művészeti kínálat a Féliszigeten válaszoló résztvevők 23 százalékának nagyon fontos, 39 százalékának eléggé fontos, 30,9 százalékának kevésbé, és 7,1 százalékának pedig egyáltalán nem fontos. Ezzel együtt a válaszadók majdnem 15

százaléka teljesen, és további 60 százalékuk többnyire elégedett a kulturális-művészeti kínálattal. A két vizsgált év közötti eltérések nem szignifikánsak és nem rajzolnak ki tendenciát.

A sportolási lehetőségek fontossága tekintetében a válaszolók szinte egyenlő arányban oszlanak meg, 80 százalékuk inkább vagy teljesen elégedett a sportolási lehetőségekkel.

A Félisziget Fesztivál látogatóknak jelentős része más hasonló rendezvényeken is részt vett, közel egyharmaduk Tusványoson, egyhatodik pedig a Szejkefürdői Rockmaratonon is részt vett, a budapesti Szigeten mindössze kevesebb, mint egytizedük vett részt, de általában véve a fesztivál kultúra kialakulását figyelhetjük meg a részvételi szándékok nagy arányában, különösen a Sziget Fesztivál (62,9%), a Tusványos (54%) és a Rockmaraton (41,1%) esetében.

6. ábra. Más fesztiválokra való részvétel (2006, N=932).

Következtetések · Erdélyben, a romániai rendszerváltás és az európai uniós csatlakozási folyamat keretei között valamivel később, az 1990-es évek második felében indult be az ifjúsági korszakváltás. Ennek társadalmi hatásaként ugyancsak kialakulóban van egy új, fiatal középosztály, de a folyamat kiteljesedése még zajlik 2005–2006-ban. Az ifjúsági korszakváltás bekövetkeztével a középosztályosodási folyamatban igen jelentős reprodukciós tendenciák figyelhetők meg, ami megerősíti Zinnecker elméletét, miszerint a közép- és felsőközéposztálybeli ifjúsági habitussal jellemezhető fiatalok (ami a Fél-sziget-látogatók zömét jellemzi) szüleinek társadalmi pozíciója is közép- és felsőosztálybelinek tekinthető iskolázottság és foglalkozás szerint. Ugyanakkor, a fesztiválózó fiatalok mintegy harmada fizikai foglalkozású szülők gyermeke, akik középosztályosodása egy társadalmi mobilitási folyamat eredménye, és ennek elérése az egyéni életutak Beck által leírt diverzifikációjával valósul meg.

A fiatalok családjainak jövedelmi viszonyai is magasabbak, mit az országos átlagkereset kétszerese, és figyelembe véve, hogy a romániai nettó átlagjövedelmek 2006-ban vásárlóerő-

paritáson összehasonlítva a magyarországi átlag 76 százalékán állottak, új fogyasztási perspektívák nyíltak meg a fizikai munkásszarmazású fiatalok körében is, akik számára lassan megteremtődnek a középosztályi életstílus átvételének anyagi feltételei: új fogyasztási struktúra, középosztályi státuszjelző anyagi javakhoz (autó, egyéb tartós fogyasztási cikkek) való hozzáférés.

Az ifjúsági korszakváltás Chisholm féle szabadidő-szenárióját valószínűsítik a középosztályosodó erdélyi fiatalok körében egyrészt a különböző erdélyi és kárpát-medencei ifjúsági fesztiválokra való nagyarányú részvételi szándék, másrészt azok a válaszok, amelyek értelmében a Fél-sziget zenei kínálata nagyon fontos kétharmaduk számára. A zenei ízlés azonban rendszerint tágabb kulturális-szubkulturális preferenciákkal is összefüggésben áll. A Fél-sziget zenei kínálatával való elégedettség, számunkra – közvetve – valószínűsíti azt a Zinnecker féle tézist, miszerint a közép- és felsőosztálybeli ifjúsági szenáriókra jellemző, hogy a szubkulturális stílusokkal, zenei irányzatokkal való azonosulás nem annyira erős és kizárólagos, hogy más zenei stílus jelenlétét elutasítaná.

MELLÉKLET

2006	Egy főre eső családi jövedelem	Kb. mennyi pénzt költesz itt egy nap alatt (a belépőjegy árán felül)?	A család havi nettó jövedelme?
N	649	932	670
Nem válaszolt	283	0	262
Átlag	6359174.92	326126.61	18779179.10
Median	5000000.00	250000.00	15000000.00
Szórás	5561364.491	325699.968	12743356.19
Jövedelmi decilisek			
10	2000000.00	100000.00	7000000.00
20	3000000.00	150000.00	10000000.00
30	3500000.00	200000.00	12000000.00
40	4000000.00	200000.00	15000000.00
50	5000000.00	250000.00	15000000.00
60	5500000.00	300000.00	18000000.00
70	6666666.00	400000.00	20000000.00
80	8333333.00	500000.00	25000000.00
90	12500000.00	500000.00	30000000.00

1. táblázat. A fesztivál látogatók jövedelmi mutatói (átlagok, decilisek), 2006.

JEGYZETEK

1. A részletes módszertani információkért lásd jelen lapszám előszavát.

2. Comisia Națională de Prognoză: Previzioni pe 2007-2013 (elektronikus forrás: <http://www.cnp.ro>; letöltés ideje 2006.10.13.).

KÖNYVÉSZET

Angelusz Róbert–Tardos Róbert: Társadalmi átrétegződés és szociális-politikai identifikáció. In *Szociológiai Szemle* 2. sz. p. 85–98., 1995.

Beck, Ulrich: Túl renden és osztályon? In Angelusz Róbert (szerk.): *A társadalmi rétegződés komponensei*. p. 418–468., Budapest, 1997., Új Mandátum.

Bourdieu, Pierre: *A társadalmi egyenlőtlenségek újatermelődéséről*. Budapest, 1978., Gondolat Kiadó.

Chisholm, Lynne: Élesebb lencse vagy új kamera? Ifjúságkutatás, ifjúság és társadalmi változás Nagy-Britanniában. In Gábor Kálmán (szerk.): *Civilizációs korszakváltás és ifjúság. A kelet- és nyugat-európai ifjúság kulturális mintái*. p. 49–68., Szeged, 1993., Miniszterelnöki Hivatal, Ifjúsági Koordinációs Titkárság.

Chiribucă, Dan–Comşa, Mircea: Iluzia clasei de mijloc. In Berevoescu, Ionică et al.: *Fețele schimbării. Românii și provocările tranziției (A változás arcultai. A románok és az átmenet kihívásai)*. București, 1999., Nemira.

Bíró A. Zoltán et. al.: Gazdasági elit a Székelyföldön – 1993. In *Változásban? Elemzések a romániai magyar társadalomról*. p. 153–186., Csíkszereda, 1995., Pro-Print Kiadó.

3. Lásd jelen szám előbbi tanulmányát.

4. Ezzel kapcsolatosan lásd. részletesebben Bourdieu (1978): *A társadalmi egyenlőtlenségek újatermelődése*. Gondolat, Bp. A legitimitások hierarchiája c. fejezetét.

Csedő Krisztina et al.: *A rurális bevándorlók. Az elsőgenerációs kolozsvári városiakok társadalma*. Kolozsvár, 2004., Scientia Könyvkiadó.

Ercsei Kálmán: Tőkeeloszlás és jövőstratégiák az erdélyi magyar tanuló tizenévesek körében. In Sorbán Angela (szerk.): *Szociológiai tanulmányok erdélyi fiatalokról*. p. 33–48., MTA Kiadó–Budapest – Scientia Kiadó–Kolozsvár, 2002.

Gábor Kálmán: Ifjúságkutatási tézisek. In *Educatio Füzetek* 2. p. 5–11., 1996.

Gábor Kálmán: *A középosztály szigete*. Szeged, 2000., Belvedere Kiadó.

Gábor Kálmán: Globalizáció és ifjúsági korszakváltás. In Gábor Kálmán–Jancsák Csaba (szerk.): *Ifjúsági korszakváltás. Ifjúság az új évezredben*. p. 28–72., Szeged, 2004., Belvedere Kiadó.

Gábor Kálmán–Gaul Emil–Szemerszki Marianna: Trendek a Sziget-kutatásban. Az új fiatal középosztály kialakulása. In *WEB 1–2/2006*.

Kiss Zita–Plugor Réka–Szabó Júlia: Értékrend és ifjúsági szabadidő-kultúra a Fél-szigeten. In *WEB 1–2/2006*.

Szelényi Iván: *Harmadik út? Polgárosodás a vidéki Magyarországon*. Budapest, 1992., Akadémia Kiadó.

Veres Valér: Schimbări în structura ocupațională și de venituri. România în context est-european (Változások a romániai fogalkozási és jövedelmi struktúrában). In *Sociologie Româneasca vol. III. no. 4.* p. 109–127., 2005.

Zinnecker, Jürgen: A fiatalok a társadalmi osztályok terében. (Új gondolatok egy régi témához). In Gábor Kálmán (szerk.): *Civilizációs korszakváltás és ifjúság. A kelet- és nyugat-európai ifjúság kulturális mintái.* p. 5–29., Szeged, 1993., Miniszterelnöki Hivatal, Ifjúsági Koordinációs Titkárság.